

Structural Components Influencing the Model of Iran–Russia Relations (2015–2023)

Seyed Hassan Mirfakhraei*

Associate Professor, Department of
International Relations, Allameh
Tabataba'i University, Tehran, Iran

Introduction

During the years 2015–2023, Iran–Russia relations experienced a consistent growth and stability. Structural components played varying roles during this period, sometimes acting as limiting and controlling factors, while at other times serving as catalysts that facilitated and accelerated the development of bilateral relations. Two key structural components in the foreign policies of both countries have significantly influenced the dynamics of their relations. The first is the Joint Comprehensive Plan of Action (JCPOA), in which Russia played a pivotal role. The second is the 2022 Ukraine crisis, where Iran's involvement drew considerable attention from analysts. These two factors have shaped the developmental trajectory of Iran–Russia relations since 2015. The present study aimed to address the following question: Which structural components influenced the model of Iran–Russia relations during 2015–2023? The study is based on the hypothesis that the JCPOA was a structural factor shaping Iran's

* Corresponding Author: for501520@yahoo.com

How to Cite: Mirfakhraei, H., (2025), "Structural Components Influencing the Model of Iran–Russia Relations (2015–2023)", *Political Strategic Studies*, Vol. 13, No. 51, 175-198. doi: [10.22054/QPSS.2024.76824.3340](https://doi.org/10.22054/QPSS.2024.76824.3340).

foreign policy, while the Ukraine crisis of 2022 served as a structural factor influencing Russia's foreign policy. The two countries' responses to these structural factors played a crucial role in expanding their bilateral relations.

Literature Review

There are many studies about Iran–Russia relations. Among the most notable works are the Persian-language book titled *Relations Between the Islamic Republic of Iran and the Russian Federation: The New Era of Cooperation* by Jahangir Karami (2009), and the article “The Prospect of Strategic Convergence Between Russia and the Islamic Republic of Iran” by Alhoei (2022). However, only a limited number of these studies deal with the structural components of Iran–Russia relations. Furthermore, few academic publications explored these relations from a structural perspective, particularly in light of recent developments, such as the aftermath of the Ukraine war.

Materials and Methods

The current study used a descriptive–analytical method within the theoretical framework of structural neo-realism.

Results and Discussion

Kenneth Waltz views the structure of the international system as the fundamental factor shaping state behavior, asserting that this structure influences the relations between the states around the world. According to Waltz, states are interminably trying to increase their power due to the inherent chaos of the international system. In the meantime, international structures—especially the condition of anarchy—intensify states' motivations to pursue common interests and participate in temporary coalitions. Therefore, the relationship between Iran and Russia can be analyzed through the lens of the balance of power. From the perspective of structural neo-realism, state behavior is shaped by the international system's structure. Regardless of internal developments, the trajectory of state relations can be

assessed through the analysis of the international system. In this model, countries exhibit similar behavior patterns influenced by their interaction with the international structure. Thus, setting aside regional and historical differences, the relationship between Iran and Russia can be examined in terms of their responses to international dynamics.

The cornerstone of Iran–Russia cooperation lies in their critical and revisionist approach aimed at transitioning toward a multipolar world order, driven by the perceived decline of American hegemony. This shared perspective provides a foundation for cooperation, exemplified by their opposition to the U.S. unilateral actions in the JCPOA and the Ukraine crisis. One significant indicator of political cooperation is the frequency of state visits. Officials from both countries have engaged in numerous summits, discussing a wide range of issues. This unprecedented level of official meetings, unseen since the collapse of the USSR, signals the beginning of a new era in Iran–Russia relations. Another dimension of Iran–Russia relations is their evolving collaboration within international organizations. Although the two countries have cooperated in some areas, disagreements have persisted in others. Russia has supported Iran on various occasions, almost in line with its own strategic purposes. In the security–military domain, Iran and Russia have deepened their cooperation at critical junctures. During the Holy Defense, Moscow was Iran’s sole option for military support. More recently, their collaboration in Syria has strengthened their military and security ties. Russia’s involvement in Syria stems from a combination of strategic and tactical objectives, including countering Western dominance, protecting its interests, and preventing the collapse of allied states. The central theme of their security–military cooperation has been their shared opposition to U.S. policies and their commitment to protecting their respective interests. The Ukraine crisis has further reshaped the dynamics of their security–military relationship. Economic relations proved to be a critical component of Iran–Russia interactions over the past decade. These relations, increasingly elevated to a geo-economic level, spurred

collaboration on major infrastructure projects, such as the North–South Corridor—which has received limited attention so far. Iran’s geographic location is a valuable asset frequently highlighted by both Iranian and international perspectives. Iran’s approach, blending reformist and traditional revisionist elements, reflects its structural interests in a more realistic way. Meanwhile, Russia, in response to escalating tensions with the West, has shifted away from its previously conservative stance, adopting a more proactive role in reforming the international system and shaping a new global order.

Conclusion

Iran–Russia relations can be divided into two key phases: the first spanning from 2015 to 2019 (centered around the signing of the JCPOA) and the second beginning in 2022 (marked by the onset of the Ukraine war). In the first phase, Russia played a pivotal role in the nuclear negotiations. Although the JCPOA was essentially a legal document, it has significantly influenced Iran’s global image and position. It has also enhanced Iran’s diplomatic relations and its active role on the international stage. These advantages represent critical dimensions of power in the current era, encompassing political, normative, and economic aspects. The JCPOA has also had far-reaching implications in other areas, including security. In the second phase, as tensions and sanctions from the West against Russia escalated, Iran adopted a neutral stance, while acknowledging NATO’s destructive and provocative role at the onset of the war. This approach fostered new strategic interests in Iran–Russia relations, enabling significant advancements in various domains through a structural model.

Keywords: Russia, Iran, Structure of International System, Ukraine War, JCPOA.

مولفه‌های ساختاری تاثیر گذار بر مدل روابط ایران و روسیه (۲۰۲۳-۲۰۱۵)

سیدحسین میرفخرائی* دانشیار روابط بین‌الملل دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

چکیده

روابط ایران و روسیه در طول یک دهه اخیر توسعه یافته است. این توسعه مناسبات به نحوی محسوس بوده که حتی مدل شکل‌گیری آن را می‌توان مبتنی بر مشارکت راهبردی در نظر گرفت. این توسعه در برخی از حوزه‌ها نظیر همکاری‌های سیاسی و یا مشارکت امنیتی- دفاعی بروندهای بیشتری داشته و در سطوح اقتصادی و ژئواکونومیک بروز و ظهور کمتری داشته است. در این چارچوب با وجود ثبات نسبی در فرایند حضور نخبگان سیاسی در دولت‌های دو کشور، به نظر می‌رسد مولفه‌های ساختاری نقش تاثیر گذارتری بر مدل روابط داشته‌اند. این مقاله با مفروض گرفتن این شرایط در پی پاسخ به این پرسش کلیدی است که چه مولفه‌های ساختاری بر مدل روابط ایران و روسیه در بازه ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۳ تاثیر گذار بوده‌اند؟ در پاسخ، این فرضیه مطرح می‌شود که امضای توافق هسته‌ای بین ایران و ۵+۱ به عنوان عامل ساختاری تاثیر گذار بر سیاست خارجی ایران و جنگ اوکراین ۲۰۲۲ به عنوان عامل ساختاری تاثیر گذار بر سیاست خارجی روسیه در این فرایند تاثیر گذار بوده‌اند. در این چارچوب نوع مواجهه دو کشور با مولفه ساختاری منجر به بازتولید این مناسبات شده است. این مقاله با استفاده از روش توصیفی- تحلیلی با اتکا به چارچوب تئوریک نواقع گرایی ساختاری در پی اثبات فرضیه است.

واژگان کلیدی: روسیه، ایران، ساختار نظام بین‌الملل، جنگ اوکراین، برجام.

مقدمه

روابط ایران و روسیه در طول یک دهه اخیر یک روند نسبتاً پایدار از رشد مناسبات را تجربه کرده است. از تنش در تحویل سامانه‌های پدافندی اس-۳۰۰ به ایران و همراهی روسیه با تحریم‌های بین‌المللی علیه برنامه هسته‌ای ایران تا مشارکت در بحران سوریه، تعامل و سازش در چارچوب مذاکرات هسته‌ای و برجام و در نهایت یک مشارکت راهبردی در سطح بین‌المللی در چارچوب فضای پولاریزه پس از جنگ اوکراین نقاط مهمی است که می‌تواند این مناسبات را تعریف و تشریح کند. این روابط متأثر از روندهای ملی و دوجانبه، روندهای منطقه‌ای و میان منطقه‌ای در حوزه ژئوپلیتیک و ژئواکونومیک و به‌ویژه در سطوح ساختاری و بین‌المللی دچار تغییر و تحول شده است. مولفه‌های ساختاری نقش‌های مختلفی از جمله نقش محدودکننده و حتی متغیرهای کنترلی را در روابط تهران و مسکو ایفا کرده‌اند و در بازه‌هایی این متغیرها به‌عنوان یک کاتالیزور باعث تسهیل و تسریع روند توسعه مناسبات دوجانبه شده‌اند. این نقش چندگانه و متغیر که متأثر از ویژگی‌های ساختار نظام بین‌الملل بوده و به‌ویژه در دوره گذار تنوع بیشتری یافته است، به‌عنوان یک روند ساختاری پویا و متغیر مبین بخشی از مدل روابط ایران و روسیه در طول حدوداً یک دهه اخیر بوده است.

در چنین شرایطی دو مولفه بسیار کلیدی با تأثیرگذاری ساختاری بر سیاست خارجی هر یک از دو بازیگر بر دینامیسم‌های روابط دوجانبه تأثیر گذاشته است. نخست، توافق هسته‌ای ایران و ۵+۱ موسوم به برجام است که نقش تعیین‌کننده‌ای در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران بعد از سال ۲۰۱۵ داشته است. این توافق در چند مرحله شامل فرایند مذاکرات، بازه پس از امضای برجام و اجرای تعهدات طرفین، بازه پس از خروج آمریکا در دوره ترامپ و تلاش‌های چندوجهی برای احیای بخشی از تعهدات طرح شده در برجام در دوره بایدن منتهی به رفتارهای مختلفی از سوی تهران شده است. در بسیاری از این روندها نیز نقش و جایگاه روسیه بسیار مشهود بوده است. دومین مولفه که در طرف دیگر ماهیت تعیین‌کننده‌ای بر رفتارهای سیاست خارجی روسیه داشته، بحران اوکراین بوده است. این بحران اگرچه از سال ۲۰۱۴ آغاز شد، در سال ۲۰۲۲ و با آغاز رسمی یک جنگ تمام‌عیار از سوی روسیه به نقطه اوج خود رسید. روسیه در خلال این جنگ درگیر

یک مناقشه بزرگ و پرهزینه نظامی شد، به طور مستقیم و غیرمستقیم در مقابل ناتو قرار گرفت و برای اولین بار با یک رژیم بی سابقه از تحریم ها که از سوی غرب اعمال شده بود مواجه شد. ابعاد این جنگ به حدی گسترده و بین المللی شد که حتی بر بازار انرژی، ائتلاف های منطقه ای، امنیت غذایی و به طور کلی امنیت بین الملل تاثیر گذاشت. نقش و جایگاه جمهوری اسلامی ایران به عنوان یک بازیگر تاثیرگذار در فضای سیاسی و به ویژه تحولات میدانی موضوعی است که از سوی بسیاری از تحلیل گران مورد اشاره قرار گرفته است. این دو فاکتور از منظر ساختاری به طرق مختلف بر مدل روابط ایران و روسیه از سال ۲۰۱۵ به بعد تاثیر گذاشته اند.

در این مقاله مدل روابط جمهوری اسلامی ایران و فدراسیون روسیه در بازه سال های ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۳ مورد بررسی قرار می گیرد و پرسش این است که چه مولفه های ساختاری بر مدل روابط ایران و روسیه در این بازه تاثیرگذار بوده است؟ فرضیه اولیه این است که امضای برنامه جامع اقدام مشترک (برجام) بین ایران و کشورهای ۵+۱ به عنوان عامل ساختاری تاثیرگذار بر سیاست خارجی ایران و جنگ اوکراین ۲۰۲۲ به عنوان عامل ساختاری تاثیرگذار بر سیاست خارجی روسیه در این فرایند تاثیرگذار بوده اند. در این چارچوب نوع مواجهه دو کشور با مولفه ساختاری تاثیرگذار بر بازیگر دیگر منجر به بازتولید این مناسبات شده است.

پیشینه پژوهش

تاکنون آثار و منابع متعددی در خصوص روابط ایران و روسیه منتشر شده است. در متاخرترین موارد سعید شکوهی و حسین قاسمی در مقاله خود با عنوان «تأثیر جنگ ۲۰۲۲م اوکراین بر روابط ایران و روسیه؛ مطالعه موردی: دیدگاه نخبگان ایرانی» که در سال ۱۴۰۲ در فصلنامه مطالعات کشورها به چاپ رسیده است، رویکرد نخبگان ایرانی نسبت به این جنگ را مورد ارزیابی قرار داده اند. همچنین الهه کولایی و سمیه زنگنه در مقاله ای با عنوان «روابط ایران و روسیه پس از جنگ اوکراین» که در سال ۱۴۰۲ در فصلنامه مطالعات بین المللی چاپ شده تلاش کرده تا روابط دوجانبه ایران و روسیه را بررسی کنند. در این مقاله به طور عمده بر موضع ایران نسبت به بحران اوکراین و برونادهای رفتاری آن در قبال روسیه تمرکز شده است. محمدرئوف حیدری و همکاران نیز در مقاله ای با عنوان

«تحلیل ژئوپلیتیکی بر بازیگری و منافع چین و روسیه در منطقه غرب آسیا و سیاستگذاری ایران با هدف دستیابی به امنیت ملی» که سال ۱۴۰۲ در فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای سیاسی به چاپ رسیده موضع چین و روسیه را در جنوب غرب آسیا ارزیابی کرده‌اند. این مقاله بر رویکرد ژئوپلیتیکی و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران متمرکز است. کریستیان اولریچسن نیز در مقاله خود با عنوان «تاثیر جنگ اوکراین بر کشورهای حوزه خلیج فارس» که آوریل ۲۰۲۳ در ژورنال «سیاست آسیایی» منتشر شده تلاش کرده تا روابط روسیه و ایران را در چارچوب دینامیسم‌های جنوب غرب آسیا مورد بررسی قرار دهد. نویسنده در این مقاله گرایش‌های راهبردی جدید روسیه پس از جنگ را بیشتر مد نظر قرار داده است. محمد اسلامی نیز در مقاله خود با عنوان «تامین پهناد به روسیه توسط ایران و تغییر دینامیک جنگ اوکراین» که سال ۲۰۲۲ در ژورنال صلح و خلع سلاح هسته‌ای منتشر شده، از بعد نظامی تعاملات ایران و روسیه را در قبال جنگ اوکراین تحلیل و ارزیابی کرده است. این مقاله به طور عمده بر دینامیسم‌های جنگ اوکراین متمرکز است. با این حال تاکنون آثاری به طور متمرکز بر روابط ایران و روسیه بعد از تحولات فوریه ۲۰۲۲ در سطح ساختار نظام بین‌المللی نپرداخته‌اند.

نواقع‌گرایی ساختاری

کنت والتز را می‌توان بنیانگذار نظریه نواقع‌گرایی ساختاری^۱ دانست. در نظریه والتز ساختار نظام بین‌الملل عاملی بنیادین در شکل‌دهی به رفتار دولت‌ها شمرده می‌شود. از دید او سیاست بین‌الملل تنها مجموع رویکردها و سیاست خارجی بازیگران در پهنه بین‌الملل نیست، بلکه در حقیقت ساختار سیستم بین‌الملل است که روابط اعضای آن را در صحنه جهانی شکل می‌دهد. از این رو والتز رابطه انگیزه رفتاری دولت‌ها با آنارشی حاکم بر نظام بین‌الملل را بیان می‌دارد. از دید والتز دولت‌ها با توجه به آشفتگی حاکم بر روابط بین‌الملل برای ماندگاری، ناگزیر از تلاش پیوسته برای افزایش قدرت خود هستند. او همانند واقع‌گرایان کلاسیک، دولت‌ها را بازیگرانی مستقل و منطقی در نظام بین‌الملل می‌داند که

1. Structural Neorealism

دست کم در پی بقای خویش و دست بالا در پی چیرگی بر جهان هستند (شهابی، ۱۳۸۶: ۵۰-۴۹).

نواقع گرایی برخلاف واقع گرایی کلاسیک، نظریه‌ای در سطح تحلیل کلان یا تصویر سوم^۱ است که رویکردی برون به درون^۲ به نتایج و سیاست بین‌الملل دارد. نواقع گرایی نظریه‌ای سیستمیک یا نظام‌مند است که استدلال می‌کند سیاست بین‌الملل را می‌توان به صورت نظامی که دارای ساختار دقیق و مشخصی می‌باشد تلقی و تعریف کرد. ساختار نظام بین‌الملل متشکل از واحدهای متعامل با قواعد رفتاری معینی است که به رفتار واحدها شکل می‌دهد (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۹۱: ۳۹). در نظریه والتز واحدها نقش عمده‌ای در تعیین ساختارهای سیستم ایفا نمی‌کنند و تغییر در سطح واحدها به تغییر در سطح ساختارهای سیستم منجر نمی‌شود.

برعکس، سیستم بین‌المللی و ساختارهای آن بر رفتار دولت‌ها تاثیر می‌گذارند و با قید و بندهایی که بر رفتار دولت‌ها اعمال می‌کنند روابط بین‌المللی را شکل می‌دهند و رفتار دولت‌ها را یکسان و شبیه به هم می‌سازند (محمدخانی، ۱۳۸۸: ۸۹-۸۸). در عین حال مبتنی بر این نظریه، ساختارهای بین‌المللی و به‌ویژه آنارشی عاملی است که الگوهای دوستی و دشمنی را در نظام بین‌الملل شکل می‌دهند. کشورها به منظور مقابله با آثار و پیامدهای آنارشی منافع مشترک را دنبال می‌کنند و یا در ائتلاف‌های موقت به مواجهه با تهدیدات می‌پردازند. منطق موازنه قوا اصلی‌ترین محرک رفتار کشورها در این زمینه است. در چنین شرایطی مولفه‌های زیادی در فضای بین‌المللی بر رفتار کشورها تاثیر می‌گذارد. این تاثیرگذاری ساختار بر رفتار کشورها در قالب جامعه‌پذیری و درونی‌سازی هنجارها انجام می‌شود. فرایند این تاثیرگذاری به نحوی است که متأثر از دینامیسم‌های درونی ساختار نظام بین‌الملل، به بسیاری از مولفه‌های تاثیرگذار بر روابط کشورها ماهیت بین‌المللی و در واقع فراتر از تعاملات دوجانبه می‌دهد، چرا که در نهایت می‌تواند به تغییرات تدریجی در ساختار منجر شود. این مدلی است که می‌توان روابط ایران و روسیه را از سطح تحلیل کلان مورد ارزیابی قرار داد.

1. Third Image
2. Outside – in Perspective

روند روابط ایران و روسیه

از منظر نواقع‌گرایی ساختاری، رفتار کشورها بیش از هر عاملی متأثر از ساختار نظام بین‌الملل شکل می‌گیرد. از این منظر می‌توان صرف‌نظر از تحولات داخلی، این روند روابط را در سطح تحلیل نظام بین‌الملل مورد ارزیابی و مذاقه قرار داد. در چنین مدلی از روندنگاری روابط، مدل رفتاری کشورها مشابه بوده و نزدیکی و همگرایی و یا واگرایی بازیگران به یکدیگر متأثر از نوع تعامل آنها با ساختار می‌باشد. از این رو در تحلیل و بررسی‌های صورت گرفته، از تفاوت‌ها و اختلاف‌هایی که در امور داخلی و منطقه‌ای و تاریخی میان کشورها وجود دارد صرف‌نظر کرده و در چارچوب تأثیرات ساختار نظام بین‌الملل، روابط جمهوری اسلامی ایران با روسیه بررسی می‌شود.

مواضع مشترک در قبال ساختار نظام بین‌الملل

نوع موضع ایران و روسیه نسبت به ساختار نظام بین‌الملل که به نحوی رویکردی انتقادی و تجدیدنظرطلب برای گذار به یک نظام تک-چندقطبی و یا چندقطبی است، اصلی‌ترین محور همکاری ایران و روسیه در طول یک دهه اخیر بوده است. این مدل رفتاری هم‌زمان با ظهور نخستین نشانه‌ها از افول هژمونی آمریکا به وقوع پیوسته است. همانطور که فرید زکریا تأکید می‌کند در دوره ریاست جمهوری ترامپ، به نظر می‌رسد آمریکا منافع بین‌المللی خود را از دست داد و در حقیقت ایمان به خود و نیز ایده‌هایی که برای سه ربع قرن این کشور را به عنوان هژمون در کانون تحولات جهانی نگه داشته بود، از دست داد (Mansbach & Ferguson, 2021: 90).

در این خصوص می‌توان به سه حوزه اصلی دیدگاه مشترک ایران و روسیه اشاره کرد. ۱- دو کشور ایران و روسیه با نظام بین‌المللی تک‌قطبی و هژمونی یکجانبه آمریکا مخالفت جدی دارند. جلوگیری از فشارهای آمریکا برای منزوی ساختن ایران و روسیه، دستیابی به قدرت مانور بیشتر در سطح بین‌المللی با همکاری دولت‌های مستقل یا ناراضی از وضع موجود و جلوگیری از گسترش ناتو از مهم‌ترین موضوعات مشترک در حوزه سیاست خارجی ایران و روسیه است، ۲- ایران و روسیه نسبت به برخورد دوگانه غرب در زمینه حقوق بشر و دموکراسی معترضند و در بیانیه‌های متعدد به وجود استاندارد دوگانه در غرب برای مواجهه با این موضوع اشاره کرده‌اند و از آن انتقاد می‌کنند. همین دیدگاه مشترک

درباره استاندارد دوگانه در زمینه حقوق بشر باعث شده که از مواضع یکدیگر حمایت کنند، ۳- هر دو کشور مخالف تضعیف سازمان ملل در حل و فصل بحران‌های جهانی هستند و این مساله زمینه را برای همکاری دو کشور مهیا می‌کند. هر دو کشور همکاری نزدیکی در سازمان ملل با یکدیگر دارند و در خصوص موضوعات مهم بین‌المللی رایزنی مستمر بین آنها وجود دارد (کرمی، ۱۳۸۸: ۱۶۸-۱۶۹). پس از برجام شاهد تداوم این روند در روابط ایران و روسیه بوده‌ایم. در این راستا، مخالفت با اقدامات و کارشکنی‌های ایالات متحده در اجرای برجام می‌تواند مهم‌ترین حوزه همکاری و همراهی دو کشور به حساب آید.

مخالفت‌های دونالد ترامپ با برجام پس از روی کار آمدن، یکی از این محورها محسوب می‌شود (Geranmayeh, 2017: 2) که در نهایت با خروج آمریکا از برجام و حتی تلاش برای فعال‌سازی مکانیزم ماشه علیه ایران به اوج خود رسید. این همکاری در چارچوب ساختار نظام بین‌الملل هم‌زمان با بحران اوکراین و افزایش بی‌سابقه پولاریزاسیون در سطح ساختار نظام نیز به سطح بی‌سابقه‌ای رسید. تأثیرات یکجانبه‌گرایی آمریکا بر منافع ملی ایران باعث شد تا یک ائتلاف در حوزه‌های راهبردی نظیر انرژی، اقتصاد، تعاملات نظامی، حوزه‌های منطقه‌ای نظیر سازمان همکاری شانگهای و سازوکارهای حکمرانی شکل گیرد (نظافتی و کشیکیان سیرکی، ۱۴۰۲: ۸۰).

دیالوگ‌های سیاسی: یکی از مهم‌ترین معیارهای همکاری سیاسی، برقراری دیدارها و گفتگوهای مستقیم سیاسی میان مقامات رسمی دولتی در سطوح مختلف است. به‌ویژه سفرها و دیدارهای مقامات کشورها در سطوح عالی ریاست جمهوری و وزارت، می‌تواند نشانه‌ای از روابط سیاسی میان کشورها باشد. در این زمینه یکی از مهم‌ترین دیدارهای سیاسی بین مقامات دو کشور ملاقات دو ساعته پوتین و مقام معظم رهبری در آذر سال ۱۳۹۴ است. در این دیدار پوتین به صراحت اعلام کرد که هیچ محدودیتی برای روابط با جمهوری اسلامی ایران قائل نیست و در انواع همکاری‌های دوجانبه در حوزه‌های علمی و فناوری‌های فضایی و امور پیشرفته صنعتی تمایل به همکاری با ایران دارد (الهویی، ۱۴۰۱: ۱۱۹-۱۲۰). در این سفر رئیس جمهوری روسیه دیداری نیز با حجه‌الاسلام روحانی داشته و

ضمن گفتگو پیرامون مسائل منطقه‌ای و بین‌المللی، اسناد و تفاهم‌نامه‌هایی نیز امضا شد (Kremlin, 2018).

دومین سفر مهم پوتین به تهران که در واقع سومین سفر رئیس‌جمهور روسیه به تهران در طول روابط ۳۰ ساله دو کشور بود، دو سال بعد در سال ۱۳۹۶ و در نشست سه‌جانبه روسای جمهور فدراسیون روسیه، جمهوری آذربایجان و جمهوری اسلامی ایران به وقوع پیوست. در این سفر نیز ولادیمیر پوتین مجدداً به دیدار آیت‌الله خامنه‌ای، رهبر انقلاب، رفته و به بحث و گفتگو پیرامون مسائل منطقه‌ای و بین‌المللی و به‌ویژه موفقیت در بحران سوریه پرداختند (دفتر حفظ و نشر آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۶). در این سفر که در چارچوب نشست سه‌جانبه ایران، آذربایجان و روسیه صورت گرفت، توافقات مهمی در حوزه‌های ژئواکونومیک به‌ویژه ترانزیت به دست آمد.

پس از جنگ اوکراین نیز این روابط گسترش یافت. در ژانویه ۲۰۲۲ سفر حجه‌الاسلام رئیسی به مسکو انجام شد و در ژوئیه همین سال مجدداً شاهد سفر ولادیمیر پوتین به تهران بودیم. توسعه همکاری‌های ژئواکونومیکی مجدداً محور اصلی این بازدیدها بود. در عین حال دو کشور در این بازه مفاهیم جدیدی از منطقه‌گرایی و همسایگی را مطرح کردند (Avdaliani, 2023). در کنار این موارد دیدارهای دوجانبه در سطح روسای جمهور در حاشیه نشست‌های سازمان‌های بین‌المللی نیز قابل توجه بوده است. علاوه بر این دیدارها، در سطوح پایین‌تر از جمله وزرای امور خارجه و هیات‌های دیپلماتیک، وزرای دفاع و هیات‌های عالی‌رتبه نظامی، وزرای اقتصاد و گروه‌های اقتصاد و سرمایه‌گذاری، دیدارهای پارلمانی با حضور نمایندگان مجلس و ... نیز در این سال‌ها صورت گرفته است. با توجه به این که این حجم از دیدارهای مقامات سیاسی جمهوری اسلامی ایران و فدراسیون روسیه از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی تاکنون سابقه نداشته است، می‌توان این دیدارها را نشانه‌ای از آغاز دور جدیدی از روابط دو کشور در نظر گرفت.

روابط در سازمان‌های بین‌المللی

جمهوری اسلامی ایران و فدراسیون روسیه در سازمان‌های بین‌الملل مهمی عضو هستند که زمینه‌های همکاری و رقابت در خلال این سازمان‌ها برای دو کشور وجود دارد. سازمان ملل متحد به جهت عضویت دائم روسیه در شورای امنیت، یکی از مهمترین این سازمان‌ها

به شمار می‌رود. اگرچه دو کشور در زمینه‌هایی همچون حقوق بشر تا پیش از این همکاری‌هایی داشته‌اند، اما در حوزه‌های دیگر اختلافات گسترده‌ای میان دو کشور وجود داشته است. قطعنامه ۱۹۲۹ که در سال ۲۰۱۰ با رای روسیه علیه ایران در شورای امنیت تصویب شد یکی از این موارد است (Trenin & malashenko, 2010: 2). پس از امضای برجام اما شرایط به گونه دیگری تغییر کرد. در این دوره شاهد حمایت روسیه از مواضع ایران در قبال ایالات متحده در موضوعات متنوع تری بودیم. به عنوان مثال پس از آزمایش موشکی ایران در سال ۲۰۱۶، هنگامی که ایالات متحده در تلاش برای تصویب قطعنامه‌ای علیه برنامه موشکی ایران بود، روسیه با این اقدام مخالفت کرد (Charbonneau & Nichols, 2016). وتوی قطعنامه‌های ایالات متحده در خصوص بحران سوریه، دیگر موضع مشترک دو کشور در این زمینه به حساب می‌آید (Adams, 2015: 14). امضای موافقتنامه تجارت ترجیحی بین ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا در اکتبر ۲۰۱۹ رویداد مهم دیگری است که در چارچوب سازمان‌های بین‌المللی قابل طرح می‌باشد. طبق این موافقتنامه شمار قابل توجهی از کالاها که جمع آنها به بیش از ۸۰۰ قلم می‌رسید شامل تعرفه‌های ترجیحی می‌شد که یک نیروی محرکه در توسعه مبادلات تجاری به وجود آورد (Adarov & Ghodsi, 2021: 126). بعدتر ایران و روسیه مقدمات تبدیل آن به یک موافقتنامه تجارت آزاد را در دستور کار قرار دادند. متعاقب این روند نیز در نهایت با گذشت بیش از یک دهه، در نهایت در سپتامبر ۲۰۲۱ عضویت دائم ایران در سازمان همکاری شانگهای انجام می‌گیرد (Iqbal & Bukhari, 2022: 773). این موضوع نیز متناسب با اهداف استراتژیکی صورت گرفت که در چارچوب همکاری‌های تهران و مسکو تعریف شده بود.

روابط امنیتی - نظامی

با وقوع انقلاب اسلامی و سپری کردن هشت سال جنگ تحمیلی با عراق، ایران به شدت نیازمند بازسازی توان نظامی و امنیتی خود بود. در این دوران که ایران گزینه‌ای به جز مسکو نداشت، تمایل خود را برای خرید سلاح از شوروی علنی ساخت. از سوی دیگر با خاتمه جنگ ایران و عراق و آغاز سیاست جدید گورباچف که خروج از افغانستان و تلاش برای بهبود رابطه با تهران از پیامدهای آن بود، تنش‌ها در روابط با اتحاد جماهیر

شوروی کاهش یافت. فروپاشی شوروی و افزایش اهمیت نقش متغیر اقتصادی در سیاست صدور تسلیحات مسکو، این مناسبات را گرم‌تر کرد. مناسبات نظامی دوجانبه در ۱۹۹۶ زیر فشارهای سنگین آمریکا و با توافق ال‌گور-پریماکوف در خصوص قطع صدور سلاح روسی به ایران دچار توقف شد. اما از سال ۲۰۰۰ و با نظر مثبت ولادیمیر پوتین تازه به قدرت رسیده صدور سلاح به ایران از سر گرفته شد. با این حال با وقوع تنش‌ها در خصوص تحویل سامانه‌های پدافندی اس-۳۰۰، این روابط دچار خدشه شد. اما توافق هسته‌ای و امضای برجام که منجر به برداشته شدن بسیاری از تحریم‌ها علیه جمهوری اسلامی ایران و نیز لغو شدن قطعنامه‌های سازمان ملل علیه ایران بود، شرایط را به گونه دیگری تغییر داد. از این پس زمینه برای همکاری‌های دفاعی و نظامی با ایران فراهم شده بود. اولین بازخورد و نتیجه این موضوع را می‌توان در تحویل سامانه‌های ضدهوایی اس-۳۰۰ ملاحظه کرد (Bakhtadze, 2022: 7).

بحران سوریه موضوع دیگری است که منجر به ارتقا در روابط نظامی و امنیتی ایران شده است. مجموعه‌ای از عوامل استراتژیک و تاکتیکی موجب حضور روسیه در سوریه شده است. در میان عوامل استراتژیک مهم‌ترین هدف رهبران روس، شکستن بن‌بست استراتژیکی است که روسیه را تابع قواعد و سلطه غربی نگه داشته و این کشور را در استفاده از قدرت حاکمه داخلی و بین‌المللی محدود نموده است. از جمله عوامل تاکتیکی نیز می‌توان به مواردی چون منافع ژئوپلیتیکی، اقتصادی و نظامی و همچنین جلوگیری از سقوط یک دولت همسو اشاره کرد.

در خصوص جمهوری اسلامی ایران نیز باید اشاره کرد که ایران و سوریه حداقل از بعد جنگ ایران-عراق و از زمان ریاست جمهوری حافظ اسد متحدین استراتژیک یکدیگر بوده‌اند. تغذیه حزب‌الله لبنان در مبارزه با اسرائیل و حفظ محور استراتژیک مقاومت، از زمره مهم‌ترین منافع راهبردی ایران در سوریه برای حفظ رژیم اسد به شمار می‌رود. تلاقی منافع راهبردی این بازیگران در بحران سوریه منجر به شکل‌گیری تقابلی شدید میان جبهه غرب در سقوط رژیم اسد و جبهه ایران و روسیه به منظور حفظ و بقای دولت سوریه شده است (میرفخرائی، رحیمی و سفیدی کاسین، ۱۳۹۶: ۱۷۰-۱۷۱). این

همکاری ایران و روسیه در دو بعد دیپلماتیک و سیاسی و امنیتی و نظامی صورت گرفته است.

سومین حوزه قابل توجه در همکاری‌های نظامی ایران و روسیه ارتقای است که به واسطه تحولات جنگ اوکراین صورت گرفته است. در نتیجه این تحولات همکاری‌های نظامی عمیقی بین ایران و روسیه صورت گرفت که حوزه پهپادی یکی از مهم‌ترین آنها محسوب می‌شود. در عین حال مذاکرات در خصوص تحویل جنگنده‌های پیشرفته سوخوی-۳۵ بین ایران و روسیه جریان داشته و تحویل جت‌های پیشرفته آموزشی یاک-۱۳۰ بخش دیگری از این همکاری‌ها است. این گسترده‌گی همکاری‌های نظامی به حدی است که می‌توان ادعا کرد دینامیک روابط ایران و روسیه در حوزه امنیتی و نظامی در پرتو تحولات اوکراین دچار تغییر شده است (Mahmoudian, 2023: 9).

روابط اقتصادی

روابط اقتصادی یکی از مهم‌ترین محورهای تعاملات ایران و روسیه در طول یک دهه اخیر بوده است. بر اساس آمارهای رسمی سازمان توسعه تجارت ایران، مجموع مبادلات تجاری ایران و روسیه در سال ۲۰۱۶ بالغ بر ۱.۶۷ میلیارد دلار بوده که از این میزان سهم صادرات ایران به روسیه ۴۵۰ میلیون دلار و سهم واردات از این کشور ۱.۲۲۵ میلیارد دلار بوده است. این رقم اما در سال ۲۰۲۱ و با عبور از نخستین موج پاندمی کرونا مجموع مبادلات تجاری دو کشور به ۲.۲۴ میلیارد دلار رسیده است که در این میان واردات ایران از روسیه ۱.۷۲ میلیارد دلار و صادرات ایران به روسیه ۵۲۵ میلیون دلار بوده است. این امر نشانگر رشد ۳۴ درصدی مبادلات تجاری دو کشور است (سازمان توسعه تجارت ایران، ۱۴۰۰). این در حالی است که برخی منابع روس حجم مبادلات تجاری دو کشور در سال ۲۰۲۲ را بالغ بر ۴.۹ میلیارد دلار عنوان کرده‌اند (Avdaliani, 2023) که رشد بسیار محسوسی را نشان می‌دهد. ترانزیت و حمل‌ونقل حوزه دیگری است که به‌ویژه پس از جنگ اوکراین مد نظر روسیه قرار گرفته است. در این زمینه، موقعیت چهارراهی ایران پتانسیل بسیار ارزشمندی است که در بیشتر اظهارنظرها درباره ایران چه از دیدگاه ایرانی و چه غیرایرانی به آن اشاره می‌شود. ساختارهای زیربنایی حمل و نقل (ریلی و جاده‌ای) و بنادر و خدمات بازرگانی همچون تخلیه و بارگیری و ذخیره‌سازی و توزیع دارای

ظرفیت‌های مناسب است. یکی از این زیرساخت‌ها و فضای آن «کریدور بین‌المللی ترانزیت شمال-جنوب» است که کمتر مورد توجه قرار گرفته است. پروژه بین‌المللی کریدور بین‌المللی ترانزیت شمال-جنوب در سال ۲۰۰۰ توسط روسیه، هند و ایران با هدف ایجاد یک راهگذر کوتاه‌تر از مسیر حمل و نقل کنونی دریایی کانال سوئز به منظور کاهش زمان حمل و نقل و کاهش هزینه‌های تجارت کالا تأسیس شد. بعدها بلاروس، قزاقستان، تاجیکستان، عمان، ارمنستان، آذربایجان، اوکراین، قرقیزستان و ترکیه به این پروژه پیوستند. اما در مسیر اجرای این پروژه طی ۱۵ سال موانعی پیش آمد که تحریم‌ها و قطعنامه‌های سازمان ملل علیه ایران یکی از این موارد بود. اکنون ایران پس از لغو تحریم‌ها، توانایی فعال‌سازی این کریدور را داراست (امیراحمدیان، ۱۳۹۵: ۱۹۰) و روسیه به‌ویژه به دلیل اعمال تحریم‌های گسترده غرب بر حوزه ژئواکونومی خود، شدیداً به این موضوع علاقه‌مند بوده است.

برجام و جنگ اوکراین از منظر نوواقع‌گرایی ساختاری

در طول یک دهه اخیر دو فاکتور ساختاری بسیار مهم بر این مناسبات تأثیر گذارده‌اند. نخست، برنامه جامع اقدام مشترک (برجام) که متأثر از بین‌المللی شدن ابعاد برنامه هسته‌ای ایران شکل گرفت. آغاز برنامه هسته‌ای ایران به دهه ۱۹۵۰ میلادی بر می‌گردد. در این زمان راکتور تحقیقاتی تهران با حمایت ایالات متحده آمریکا در تهران ساخته شد. ایران در این زمان همچنین شروع به ساخت راکتور هسته‌ای قدرت آب سبک در نزدیکی شهر بوشهر نمود (Kerr, 2017: 1). با پیروزی انقلاب اسلامی در ایران، کشورهای غربی اجرای موافقت‌نامه‌ها و قراردادهای خود از جمله ساخت نیروگاه بوشهر را به حالت تعلیق درآوردند و حتی از فشار به کشورهای دیگر مثل چین و روسیه که پس از انقلاب اسلامی همکاری‌های مؤثری را در حوزه هسته‌ای با ایران آغاز نمودند، فروگذار نکردند (غریب آبادی، ۱۳۸۷: ۳۸).

در سال‌های پس از انقلاب اسلامی، ایران در محیط امنیتی خاورمیانه با چالش‌های متعددی مواجه شده بود که بیش از پیش به نیازهای امنیتی ایران در ابعاد گوناگون می‌افزود. به عبارتی محیط منطقه‌ای آنارشیک ایران تمام اجزا و عناصر یک کابوس استراتژیک را در خود دارد. همسایگان متخاصم، فقدان اتحاد با قدرتی بزرگ، رویارویی

۳۰ ساله ایالات متحده آمریکا، زندگی در منطقه‌ای پرخطر (۵ جنگ مهم در کمتر از ۲۵ سال)، رقابت با جنبش فرمانطقه‌ای وهابی که به لحاظ مذهبی و سیاسی با ایران مشکل دارد و روبرو بودن با قدرت‌های هسته‌ای در مجاورت خود (پاکستان، اسرائیل و هندوستان). از این منظر مهم‌ترین اهداف ایران از دستیابی به فناوری هسته‌ای به منظور پیشینه‌سازی قدرت در محیط آشوب‌زده خاورمیانه را می‌توان در پنج مورد خلاصه کرد. یک: بازدارندگی، به منظور افزایش سطح امنیت کشور و کاهش تهدیدها با وجود محیط ناامن پیرامونی و وجود کشورهای دارای سلاح هسته‌ای به‌ویژه اسرائیل؛ دو: ارتقای شان و منزلت داخلی و بین‌المللی، در بعد داخلی ناظر بر تقویت غرور و عزت ملی و در بعد خارجی تقویت قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران؛ سه: ارتقای سطح توسعه، با توجه به باز شدن دریچه‌های نوین علم و فناوری به کشور؛ چهار: نقش‌آفرینی در قالب بازیگر فعال منطقه‌ای و بین‌المللی و کسب جایگاه شایسته و پنج: افزایش قدرت جهان اسلام (هادیان و هرمزی، ۱۳۸۹: ۱۹۶-۱۹۸). این مولفه‌ها به زودی واکنش غرب را در بر داشت و منجر به بین‌المللی شدن برنامه هسته‌ای ایران به‌عنوان یک بحران سیاسی - امنیتی گردید. بحرانی که تعامل و سازش طرفین در نهایت به برجام منجر شد که محدودیت‌های رفتاری را در زمینه‌های مختلف بر طرفین اعمال کرد.

جنگ اوکراین نیز به‌عنوان دومین مولفه مهم و تاثیرگذار بر مناسبات سیاسی و بین‌المللی روسیه کارکرد مشابهی داشته است. به گفته مرشایمر، ایالات متحده اصولاً در قبال ایجاد جنگ اوکراین مسئول است. او البته تصریح می‌کند که این به معنای نفی آن که پوتین آغازگر حمله نظامی علیه اوکراین بوده نیست، اما باید پذیرفت که واشنگتن در اوکراین نقش هدایتگرانه داشت. در واقع ایالات متحده آمریکا سیاست‌هایی در قبال اوکراین در پیش گرفت که پوتین و همکارانش با یک تهدید وجودی در کشور خود مواجه شدند (Mearsheimer, 2022: 12). از منظر روسیه، این بحران به معنای کاهش نفوذ بوده و از منظر خودیاری، نگاه به مرزهایش را ضروری می‌پندارد. مورگنتاؤ در تحلیل پاسخ روسیه به این شرایط تصریح می‌کند در حالی که فدراسیون روسیه سیاست «وضعیت موجود» را دنبال می‌کرد که قرار بود «گسترش غرب» را متوقف کند، ایالات متحده و کشورهای اروپای غربی از جاه‌طلبی «امپریالیستی» پیروی کردند. از این‌رو رفتار روسیه

به‌عنوان یک گام تدافعی در مقابل توسعه‌طلبی غرب، به وضوح متناسب با رویکردهای نوواقع‌گرایانه است (Herbut & Kunert-Milcarz, 2022: 198).

از طرف دیگر، نگاه اوکراین به این موضوع نیز از منظر نوواقع‌گرایی به نحوی رفتارهای غرب را تشریح می‌کند. در طول یک دهه پیش از جنگ از روسیه انتظار می‌رفت تا خود را مجدداً به‌عنوان یک هژمون منطقه‌ای نشان دهد. همسایگان روسیه در چنین شرایطی تلاش کردند تا به اروپا هشدار داده و به بهترین نحو ممکن آماده شوند. زمانی که روسیه به میزان کافی برای انجام اقدامات تهاجمی قدرتمند شد، کشورهای در معرض خطر همچون اوکراین و گرجستان خواستار پیوستن به ناتو شدند تا در یک رویکرد مبتنی بر موازنه تهدید و به‌نوعی دنباله‌روی مقابل روسیه به موازنه اقدام کنند (Edinger, 2022: 1892). این فرایند در چارچوب یک معمای امنیت به یک بحران منجر شد که دامنه تأثیرات آن بین‌المللی شده و اکنون شاهد یک درگیری چندوجهی بین روسیه و ناتو هستیم.

بروندادهای ساختاری برجام و مواجهه روسیه

برنامه جامع اقدام مشترک (برجام) اگرچه یک پدیده صرفاً مرتبط با برنامه هسته‌ای ایران و با کشورهای ۵+۱ بود، ولیکن حوزه اثرگذاری کمی و کیفی آن به مراتب گسترده‌تر از این حوزه محدود می‌باشد. این توافق به دلیل اثرگذاری بر قطعنامه‌های سازمان ملل، تحریم‌های ایران و برداشت‌های ذهنی جهانی پیرامون مولفه‌های تهدیدزای تاسیسات هسته‌ای ایران، دامنه گسترده‌ای از تأثیرات سیاسی، اقتصادی، امنیتی، حقوقی و حتی ذهنی و روانی را در سطح بین‌الملل در بر دارد. از این رو می‌توان ادعا کرد بر روابط میان ایران و دیگر کشورهای جهان در سطح منطقه و نظام بین‌الملل و حتی بر روابط دیگر کشورها با یکدیگر تأثیرگذار بوده، چرا که همه این بازیگران منافع برای خود در برجام متصور هستند.

اگرچه برجام از جنبه ماهیتی و ساختاری یک سند حقوقی بود اما در بعد اجرایی، وجوه سیاسی قابل توجهی دارد. بدین ترتیب در ابعاد داخلی و بین‌المللی بروندادهای سیاسی قابل توجهی داشته است. برگزاری مذاکرات هسته‌ای در بالاترین سطوح دیپلماتیک، علاوه بر اینکه یک موقعیت بزرگ برای جمهوری اسلامی ایران بوده، تقویت جایگاه بین‌المللی

ایران را نیز در پی داشته است. کارکرد این ارتقای جایگاه افزایش ارتباطات دیپلماتیک، بازیگری و پذیرش جهانی بهتر در خصوص نقش ایران در مبارزه علیه تروریسم، تقویت تصویر ایران در افکار عمومی دنیا، افزایش تمایل برای سرمایه گذاری خارجی در ایران و اقبال بیشتر گردشگران خارجی برای بازدید از ایران، بخشی از این پیامدها محسوب می شود (صادقی، ۱۳۹۵: ۴۶ و ۴۵). این مزیت ها از جمله ابعاد مهم قدرت در عصر حاضر محسوب شده که ابعاد مختلف سیاسی، هنجاری و اقتصادی را شامل می شود.

در این میان باید توجه داشت که علاوه بر پیامدهای سیاسی، برجام دارای پیامدهای گسترده امنیتی نیز بوده است. یکی از نخستین و بدیهی ترین پیامدهای امنیتی برجام، تلاش برای غیرامنیتی سازی برنامه هسته ای ایران و به نوعی ایجاد یک راه حل سیاسی برای یک بحران امنیتی بود. در این راستا اگرچه حتی از مجموعه گزارش های اطلاعاتی و مواضع علنی آمریکا به وضوح می توان این گزاره راهبردی را مشاهده کرد که ایران سلاح اتمی ندارد و تصمیمی نیز برای ساخت آن نگرفته است، فلذا احتمال بروز جنگ و تهدید اتمی پایین است. ولیکن به هر ترتیب از نظر آمریکا دستیابی ایران به سلاح اتمی از یکی از عوامل تشدید وضعیت عدم اطمینان در خاورمیانه جدید بوده و بنابراین توافق هسته ای یکی از گام های اولیه و مهم برای کاهش عنصر عدم اطمینان و افزایش عنصر عقلانیت است (جمشیدی، ۱۳۹۴: ۷۶-۸۳).

علاوه بر ایالات متحده، تهدید نظامی اسرائیل در خصوص برنامه هسته ای ایران نیز یک تهدید بالقوه به شمار می رفت که پس از برجام و با تضمین آمریکا به اسرائیل مبنی بر عدم دستیابی ایران به سلاح هسته ای، تا حدودی این تهدید امنیتی نیز از ایران دور شد (Gillon, 2017). از سوی دیگر، تیم مذاکره کننده هسته ای با بهره گیری از دیپلماسی گسترده در سطوح منطقه ای و بین المللی کوشید با تاکید بر بازی برد-برد از بار امنیتی موضوع بکاهد و آن را به موضوعی سیاسی و قابل مذاکره تبدیل کند. این نگرش در سطح بین الملل تا حد زیادی موفق بود که مهم ترین دستاورد آن را می توان خارج شدن پرونده هسته ای ایران از فصل هفتم شورای امنیت و لغو همه قطعنامه های پیشین در نظر گرفت.

روسیه در این میان نقشی چندوجهی ایفا کرد که متناسب با تحولات ساختاری مرتبط با برجام بود. در سال ۱۹۹۵ شرکت روسی «ژارویژ اتم انرگوستروی» و سازمان انرژی اتمی

ایران به قراردادی برای تکمیل احداث نیروگاه اتمی بوشهر دست یافتند که پیش‌بینی می‌کرد این فرایند تا سال ۲۰۰۲ انجام شود (Paulraj, 2016: 98). با این حال به مرور تنش‌ها بین ایران و روسیه افزایش یافت و روسیه به نحوی به کمپین غرب علیه برنامه هسته‌ای ایران پیوست. در حالی که چین موضع سختگیرانه‌ای نسبت به برنامه هسته‌ای ایران نداشت، گام رو به جلوی روسیه نسبت به برنامه هسته‌ای ایران منجر به بین‌المللی شدن بحران هسته‌ای ایران با شکل‌گیری اجماع در شورای امنیت شد. رای مثبت روسیه به تحریم‌های شورای امنیت علیه برنامه هسته‌ای ایران در سال ۲۰۰۹ بخشی از این مدل رفتاری بود (Arslanian, 2023: 45). با این حال با عبور از دوره ریاست جمهوری مدودف در روسیه که روسیه به شش قطعنامه علیه ایران رای مثبت داد، با به قدرت رسیدن پوتین و تغییر در دکترین سیاست خارجی روسیه به‌ویژه پس از سال ۲۰۱۴، رفتار روسیه نیز تغییر کرد. در این دوره مفهوم سیاست خارجی روسیه در قبال روابط ایران متمرکز بر پرونده هسته‌ای بر سه اصل کلی استوار بود. نخست، پیشگیری از بدتر شدن وضعیت تنش‌ها؛ دوم، حل و فصل پرونده هسته‌ای ایران از طریق گفتگو و مذاکره و سوم، میانجی‌گری در یک فرایند گام به گام. روسیه در این دوره معتقد بود که پیشگیری از اشاعه تسلیحات هسته‌ای نباید باعث دخالت غرب در امور داخلی کشورها و نقض حاکمیت ملی کشورها شود. در عین حال روسیه مخالف هسته‌ای شدن ایران به‌ویژه در سطح نظامی بود تا انحصار آن در منطقه به‌ویژه در جنوب حفظ شود (Bakhtadze, 2022: 5). با این حال مسکو مخالفتی با ابعاد صلح‌آمیز هسته‌ای ایران نداشت و چه‌بسا آن را یک بازار نوظهور می‌پنداشت و از طرف دیگر شديدا در خصوص تضعیف احتمالی ایران توسط غرب و بی‌ثباتی گسترده خاورمیانه در هراس بود.

از این منظر در فرایند مذاکرات برای به‌دست آمدن برجام مشارکت مضاعفی را از روسیه شاهد بودیم. در نهایت این رویکرد منجر به آن شد که پس از خروج آمریکا از برجام که هم‌زمان با افزایش تنش‌های روسیه و آمریکا در سطح بین‌المللی بود، این مولفه ساختاری به صف‌بندی مشترک روسیه در کنار ایران در چارچوب مذاکرات ۱+۴ منجر شود. با این حال شرایط به‌وجود آمده که سطحی از تنش و مذاکرات بین ایران و غرب را موجب می‌شد و از طرفی نوعی کنترل بر برنامه هسته‌ای ایران را به نحوی اعمال می‌کرد

که حضور مسکو در کنار تهران یک مزیت راهبردی محسوب شود، وضعیتی مطلوب برای روسیه بوده است.

پیامدهای ساختاری جنگ اوکراین و مواجهه ایران

ریشه اصلی و ابتدائی جنگ اوکراین را می‌بایست در انتخابات سال ۲۰۱۰ در نظر گرفت زمانی که یانو کوویچ، رئیس جمهور وقت اوکراین، بازگشت به مدار روسیه را در پیش گرفت و منطبق با آن تمدید اجاره پایگاه نیروی دریایی روسیه صورت گرفت و کمی بعد از آن اوکراین به طور رسمی اعلام کرد که موافقتنامه ویلنیوس را امضا نخواهد کرد. تصمیماتی که به اعتراضات گسترده با حمایت غرب در اوکراین منجر شد که سقوط دولت نزدیک به روسیه و به قدرت رسیدن گروه‌های غرب‌گرا را در بر داشت (کولایی و صداقت، ۱۳۹۶: ۲۰۸). واکنش روسیه به این تحولات الحاق کریمه بود. این اقدام علاوه بر تنش‌های متقابل در چارچوب مقابله با غرب و اهمیت ژئوپلیتیکی کریمه برای دسترسی روسیه به دریای سیاه، برای مسکو اهمیت تاریخی و احساسی هم داشت (Michailova, 2022: 1675) و همان نیز نقطه آغاز تعمیق تنش‌های روسیه و اوکراین در طول سال‌های بعد از آن شد. به تناسب این وضعیت اوکراین مبتنی بر رویکرد موازنه تهدید تلاش‌های زیادی را برای نزدیک شدن به غرب با تمرکز بر دو موضوع عضویت در اتحادیه اروپا و ناتو در پیش گرفت. مبتنی بر نظریه استفان والت، زمانی که کشورها نمی‌توانند در مقابل دیگران اقدام به موازنه کنند، از طریق دنباله‌روی^۱ اهداف موازنه‌ای خود را دنبال می‌کنند. این موضع در چارچوب معمای امنیت واکنش‌های روسیه را در بر داشت.

تحرکات ناتو در قلمرو اوکراین و جدی شدن زمینه‌های عضویت این کشور در ناتو نقطه اوجی بود که به واکنش روسیه در قالب حمله نظامی به اوکراین منجر شد. این فرایند در حالی صورت گرفت که روسیه راهبردهای نظامی خود را در قبال گسترش ناتو سختگیرانه تر تعریف کرده بود و حتی آستانه استفاده از تسلیحات اتمی را نیز کاهش داده بود. در حالی که تا پیش از این در غرب پیش‌بینی واکنشی خشن نسبت به گسترش ناتو وجود داشت، اما برخی رویکردها نیز با تمرکز بر حضور نیروهای لیبرال دموکرات در

1. Bandwagoning

دولت روسیه، این مواضع را نوعی ادبیات برای مصارف داخلی می‌دانست (Menon & Ruger, 2023: 378-379). این واکنش در سال ۲۰۲۲ به زودی با حمایت رسمی غرب از اوکراین در قالب‌های نظامی به یک بحران در سطح ساختار نظام بین‌الملل منجر می‌شد. از نگاه غرب اشغال کریمه توسط روسیه و سپس تهاجم همه‌جانبه به اوکراین نظم جهانی را دچار چالش کرده و نقض صریح قوانین بنیادین جهانی، توسط یکی از کنشگران اصلی آن است. در طرف مقابل، روسیه که ناراضی از نظم جهانی است در کنار چین که رویکردهای مشترکی به نظم لیبرالی آمریکایی دارد، امیدوار است بتواند به شکل‌گیری نظم جدید کمک کند (سمیعی اصفهانی و فرحمند، ۱۴۰۱: ۹۴-۹۵). پس از جنگ و نوع واکنش غرب نسبت به آن که در واقع شدیدترین و سلبی‌ترین واکنش نسبت به روسیه پس از فروپاشی شوروی بود، به وقوع پیوست. رفتارهای فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، امنیتی و دفاعی به نحوی متمرکز بر روسیه و تمام رفتارهای کرملین شد که سطح پولاریزاسیون را به طور محسوسی افزایش داد. این ارتقای پولاریزاسیون باعث سرریز آثار و پیامدهای جنگ بر تمام حوزه‌های دیگر شد و در این میان غرب به طور محسوس بر شرکای روسیه متمرکز بود. این تمرکز علاوه بر کشورهای حوزه اوراسیا، ایران را نیز در بر می‌گرفت و برای ایران مشارکت موثر در این فرایند بین‌المللی سازی شده، اجتناب‌ناپذیر بود.

در واکنش به جنگ اوکراین، جمهوری اسلامی ایران سیاست چندوجهی و چندلایه‌ای را در پیش گرفت. جمهوری اسلامی ایران پس از الحاق مناطق شرقی اوکراین به روسیه به طور صریح اظهار داشت که حاکمیت روسیه بر این مناطق را به رسمیت نمی‌شناسد. در عین حال ایران در مواضع رسمی خود بر آتش‌بس و توقف جنگ نیز تاکید داشته و تنها راه حل آن را راهکارهای سیاسی و دیپلماتیک عنوان کرد. مواضعی که طبیعتاً مطلوب روسیه نبود. با این حال تهران در اجماع‌سازی‌های غرب علیه روسیه تلاش کرده تا بی‌طرف بماند و از این حیث رای ممتنع به قطعنامه‌های ضدروسیه در مجمع عمومی سازمان ملل ارائه کرده است. در کنار این روندها تهران صریحاً تحرکات ناتو و اقدامات آمریکا را ریشه اصلی بحران معرفی کرده است. در عین حال در مواضع جمهوری اسلامی ایران بر عدم انفعال در اقدامات تحریک‌آمیز غرب و حتی سیاست اثربخشی نیز تاکید شده است.

ایران همچنین در یک رویکرد کلی، گسترش ناتو و شکست روسیه در مقابل غرب در این جنگ را یک تهدید برای مرزهای خود دانسته و پیرو توقف سلطه‌طلبی و سیطره‌جویی ناتو به سمت شرق است (سجادی و صالحی، ۱۴۰۱: ۵۴-۵۸). موضعی که طبیعتاً مورد حمایت و مطلوب روسیه بوده است. در کنار این مواضع، کشورهای غربی تاکنون ادعاهای زیادی را در خصوص کمک‌های نظامی ایران به روسیه برای استفاده علیه ناتو و اوکراین مطرح کرده‌اند. در جولای ۲۰۲۲ مشاور امنیت ملی کاخ سفید صریحاً ادعا کرد که ایران صدها پهپاد به روسیه فروخته است. در پاسخ به این ادعا مقامات رسمی جمهوری اسلامی ضمن تایید فروش پهپاد به روسیه، عنوان کردند که این قراردادها و توافقات پیش از جنگ اوکراین بوده‌اند. نکته دیگری که در این میان به وقوع پیوست افزایش نقش و جایگاه پهپاد در جنگ اوکراین برای هر دو طرف بود. این موضوع در کنار این واقعیت که بر اساس قطعنامه اکتبر ۲۰۲۰ شورای امنیت سازمان ملل محدودیت‌های صادرات تسلیحات ایران قانوناً برداشته می‌شود، منجر به ظهور ایران به عنوان یک بازیگر فعال در عرصه فروش تسلیحات شد. این وضعیت سبب شد تا در بازه کوتاهی پس از این تعاملات، بیش از ۲۰ کشور درخواست‌هایی برای خرید پهپاد از ایران ارائه دادند (Eslami, 2022: 508-512). این موضوع نقش و مشارکت بیشتری را از سوی ایران در قبال جنگ اوکراین ایجاد می‌کرد.

نتیجه‌گیری

از منظر نواقع‌گرایی ساختاری روابط کشورها به طور محسوسی متأثر از الزامات ساختار نظام بین‌الملل است. کشورها در این رویکرد متأثر از پیامدهای آنارشی و مبتنی بر اصولی همچون خودیاری، رفتارهای مشابهی را مبتنی بر مناسبات قدرت و بر اساس منطق توازن نشان می‌دهند. این دقیقاً همان نقطه‌ای است که ورای ملاحظات داخلی، نقش نخبگان حاکم، فرایندهای منطقه‌ای و حتی ملاحظات همسایگی بر روابط ایران و روسیه در طول سال‌های ۲۰۱۵ به بعد تأثیرگذار بوده است. دو کشور در طول یک دهه اخیر نگاه‌های مشترکی را نسبت به ساختار نظام بین‌الملل ابراز داشته‌اند. این اشتراک به دلیل دو پرونداد رفتاری به وقوع پیوسته است. نخست، ایران با تعامل بیشتر رویکرد اصلاح‌گرایانه‌ای را در کنار تجدیدنظرطلبی سنتی خود در دستور کار قرار داده و به شکلی واقع‌گرایانه‌تر منافع

ساختاری خود را ترسیم کرده است. از سوی دیگر روسیه در سایه تشدید تنش‌ها با غرب از چارچوب‌های محافظه‌کاری پیشین خارج شده و مدل جدیدی را در قالب اصلاح ساختار نظام بین‌الملل و گذار به نظم جدید ارائه کرده است.

روابط ایران و روسیه در حوزه‌های دیگر نیز رشد داشته است. در سطح دیالوگ‌های سیاسی با دو سفر رسمی پوتین به تهران و دیدارهای مکرر روسای جمهور دو کشور در چارچوب بازدیدهای رسمی و یا در حاشیه نشست‌های بین‌المللی، شاهد شکل‌گیری سطح جدیدی از تعاملات سیاسی بوده‌ایم. این سطح در سطوح پایین‌تر با تراکم بیشتری شکل گرفته است. سرریز این روابط در حوزه‌های چندجانبه نیز به تعاملات نزدیک‌تر در سازمان‌های بین‌المللی منجر شده که به‌طور مشخص می‌توان به آرای روسیه در سازمان ملل متحد، تعاملات در چارچوب اتحادیه اقتصادی اوراسیا و عضویت دائم ایران در سازمان همکاری شانگهای اشاره کرد. در حوزه نظامی و امنیتی که لایه‌های عمیق‌تری از مناسبات دوجانبه را تشکیل می‌دهد، حل مشکل تحویل سامانه‌های پدافندی اس-۳۰۰ را به‌عنوان نقطه آغاز دوره جدیدی از همکاری‌های نظامی دوجانبه و البته متوازن‌تر ایران و روسیه شاهد بوده‌ایم. در این چارچوب صادرات پرشمار پهپاد از ایران به روسیه و بالعکس، دریافت برخی تجهیزات نظیر هواپیماهای پیشرفته آموزشی نشان‌گر سطح بالای این مناسبات است. همکاری‌ها در چارچوب بحران سوریه که از سال ۲۰۱۵ با مشارکت جدی روسیه وارد سطح جدیدی شد نیز یکی از محرکه‌های اصلی توسعه روابط نظامی و دفاعی تهران و مسکو بوده است. در نهایت در حوزه اقتصادی نیز رشد مبادلات تجاری دو کشور در سال ۲۰۲۲ به ۴.۹ میلیارد دلار که رشد حدوداً ۳ برابری را در مقایسه با سال ۲۰۱۶ نشان می‌دهد، نشان‌گر یک جهش محسوس در روابط اقتصادی تهران و مسکو است. در عین حال این مناسبات اقتصادی با ارتقا به سطح ژئواکونومی، تعاملات راهبردی دیگری نظیر همکاری در پروژه‌های بزرگ ترانزیتی نظیر کریدور بین‌المللی شمال-جنوب را در دستور کار قرار داده است.

تمام این تعاملات در طول دو مرحله کلیدی یکی از سال ۲۰۱۵ تا ۲۰۱۹ و دوم از سال ۲۰۲۲ صورت گرفته است. در بازه نخست امضای برنامه جامع اقدام مشترک را می‌توان نقطه عطفی در روابط تهران و مسکو در نظر گرفت. در این چارچوب در طول فرایند

مذاکرات هسته‌ای، روسیه نقشی موثر در نتیجه‌بخشی و تعدیل نگاه‌های طرفین (ایران و غرب) ایفا کرد و در نهایت با دریافت اطمینان نسبی از نگرانی‌های استراتژیک، توانست یک ثبات راهبردی را در روابط دوجانبه اعمال کند. این رویکرد در کنار نگاه واقع‌گرایانه ایران به توافق هسته‌ای منجر شد تا حتی پس از خروج آمریکا از برجام در دوره ریاست جمهوری دونالد ترامپ نیز این ثبات راهبردی حفظ شود. در عین حال لازم به ذکر است که پرونده هسته‌ای ایران در چارچوب بحران‌سازی غرب و بین‌المللی‌سازی آن به واسطه قطعنامه‌های شورای امنیت سازمان ملل متحد، به یکی از مولفه‌های ساختاری تاثیرگذار بر رفتار سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران بعد از سال ۲۰۰۹ تبدیل شده بود.

بازه کلیدی دوم که به طور محسوسی بر روابط تهران و مسکو تاثیر گذاشته است، آغاز جنگ اوکراین از فوریه ۲۰۲۲ است. جنگی که منجر به افزایش محسوس پولاریزاسیون در سطح نظام بین‌الملل شده و تنش‌های بین روسیه و غرب را به سطح بی‌سابقه‌ای رساند. در سایه این بحران روسیه تقابل نظامی و دفاعی مستقیم و نیابتی با غرب را تجربه کرد و قرار گرفتن در سایه تحریم‌های گسترده غرب، شرایط بین‌المللی خاصی را بر این کشور تحمیل نمود. در چنین شرایطی جمهوری اسلامی ایران علی‌رغم تاکید بر حفظ تمامیت ارضی و احترام به حاکمیت اوکراین، در مواضع بین‌المللی تلاش کرد بی‌طرفی را حفظ کرده و در عین حال بر نقش مخرب و تحریک‌کننده ناتو در آغاز جنگ تاکید کند. این نوع از مواجهه ایران، منافع راهبردی جدیدی را در روابط مدرن ایران و روسیه در بازه جدید ایجاد کرد که به واسطه یک مدل ساختاری توانست ارتقای محسوسی را در عرصه‌های مختلف موجب شود.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

ORCID

Seyed Hassan
Mirfakhraei

<https://orcid.org/0000-0002-9639-1776>

منابع

- امیراحمدیان، بهرام، (۱۳۹۵)، تحول موقعیت راه‌های حمل و نقل و ترانزیت جمهوری اسلامی ایران برای همکاری منطقه‌ای، در همکاری‌های ایران و روسیه: ابعاد و چشم‌انداز، زیر نظر ایگور ایوانف و محمود شوری، تهران: انتشارات موسسه مطالعات ایران و اوراسیا (ایراس).
- پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ نشر و آثار آیت‌الله خامنه‌ای، (۱۳۹۶)، «دیدار رئیس جمهوری روسیه با رهبر انقلاب»، <http://farsi.khamenei.ir/news-content?id=3805>، تاریخ دسترسی: ۱۴۰۲/۶/۱۲.
- جمشیدی، محمد، (۱۳۹۴)، «تاثیر فرایند توافق هسته‌ای بر ادراک آمریکا از عقلانیت راهبردی ایران»، پژوهش‌های راهبردی سیاست، دوره ۴، شماره ۱۵.
- دهقانی فیروزآبادی، سیدجلال، (۱۳۹۱)، «نواقص گرای و سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه سیاست خارجی، سال ۲۶، شماره ۱.
- سازمان توسعه تجارت ایران، آمارهای تجاری بازارهای منتخب، <https://tpo.ir>، تاریخ دسترسی: ۱۴۰۲/۶/۱۵.
- سجادی، مرضیه السادات، صالحی، حمید، (۱۴۰۱)، «مواضع و راهبرد سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در بحران اوکراین (۲۴ فوریه ۲۰۲۲)»، مدیریت بحران و وضعیت‌های اضطراری، دوره ۱۴، شماره ۳.
- سمیعی اصفهانی، علیرضا، فرحمند، سارا، (۱۴۰۱)، «جنگ روسیه- اوکراین و آینده نظم بین‌المللی»، مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، دوره ۲۸، شماره ۱۱۸.
- شهابی، روح‌الله، (۱۳۸۶)، «نظریه نو واقع‌گرایی و آغاز جنگ سردی دیگر»، اطلاعات سیمای اقتصادی، شماره‌های ۲۳۵ و ۲۳۶.
- صادقی، سعید، (۱۳۹۵)، «سرمایه اجتماعی ایرانیان در آئینه مذاکرات هسته‌ای و برجام»، فصلنامه مطالعات راهبردی، سال ۱۹، شماره ۲.
- غریب‌آبادی، کاظم، (۱۳۸۷)، پرونده هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران به روایت اسناد، تهران: اداره نشر وزارت امور خارجه.
- کرمی، جهانگیر، (۱۳۸۸)، روابط جمهوری اسلامی ایران و فدراسیون روسیه (عصر نوین همکاری‌ها)، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه.
- کولابی، الهه، صداقت، محمد، (۱۳۹۶)، «بحران اوکراین و آیین نظامی روسیه»، مطالعات اوراسیای مرکزی، دوره ۱۰، شماره ۱.

- محمدخانی، علیرضا، (۱۳۸۸)، «تبیین رویکرد نوواقعگرایی در روابط بین‌الملل»، فصلنامه مطالعات سیاسی، شماره ۳.
- نظافتی، طاهره، کشیکیان سیرکی، گارینه، (۱۴۰۲)، «اتلاف راهبردی چین و روسیه در مقابل یک‌جانبه‌گرایی آمریکا و تأثیر آن بر امنیت ملی ایران: ۲۰۲۱-۲۰۰۹»، فصلنامه مطالعات روابط بین‌الملل، دوره ۱۶، شماره ۱.
- هادیان، ناصر، هرمزی، شانی، (۱۳۸۹)، «برنامه هسته‌ای ایران: توانایی قانونمند»، پژوهشنامه علوم سیاسی، سال ۵، شماره ۳.
- الهویی، نوید، (۱۴۰۱)، «چشم‌انداز همگرایی راهبردی روسیه و جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه آینده‌پژوهی راهبردی، دوره ۱، شماره ۲.

References

- Adams, Simon, (2015), "Failure to Protect: Syria and the UN Security Council, Occasional Paper Series", *Global Centre for the Responsibility to Protect*, No. 5.
- Adarov, Amat, Ghodsi, Mahdi, (2021), "The Impact of the Eurasian Economic Union-Iran Preferential Trade Agreement on Mutual Trade at Aggregate and Sectorial Levels", *Eurasian Economic Review*, No. 11.
- Arslanian, Ferdinand, (2023), "The Impact of Economic Sanctions on Nuclear Non-Proliferation: The Case of Iran (2005-15)", *The International Spectator*, Vol. 58, No. 4.
- Avdaliani, Emil, (2023), "Russia and Iran 2023 Bilateral Trade and Investment Dynamics", <https://www.russia-briefing.com/news/russia-and-iran-2023-bilateral-trade-and-investment-dynamic.html>, Visited at 2023/7/9.
- Avdaliani, Emil, (2023), "Russia & Iran Converge in Attempt to Build a New Eurasian order", [https:// www.stimson.org/2023/russia-iran-converge-in-attempt-to-build-a-new-eurasian-order/](https://www.stimson.org/2023/russia-iran-converge-in-attempt-to-build-a-new-eurasian-order/), Accessed on: 2023/7/5.

- Bakhtadze, Irina, (2022), "From Sanctions to the JCPOA: Russian Foreign Policy towards Iran", *Journal of Humanities*, Vol. 11, No. 2.
- Charbonneau, Louis, Nichols, Michelle, (2016), "Iran Seen Escaping U.N. Sanctions over Missiles Due to Ambiguous Resolution", <https://www.reuters.com/article/us-iran-missiles-un/iran-seen-escaping-u-n-sanctions-over-missiles-due-to-ambiguous-resolution-idUSKCN0WJ2XY>, Accessed on: 2023/7/5.
- Edinger, Harald, (2022), "Offensive Ideas: Structural Realism, Classical Realism and Putin's War on Ukraine", *International Affairs*, Vol. 98, Issue 6, pp. 1873–1893.
- Kerr, Paul K, (2017), Iran's Nuclear Program: Status, CRS Report (Congressional Research Service), April 27, Available from: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/RL/RL34544/52>, Accessed on 2024/12/28.
- Eslami, Mohammad, (2022), "Iran's Drone Supply to Russia and Changing Dynamics of the Ukraine War", *Journal for Peace and Nuclear Disarmament*, Vol. 5, No. 2.
- Geranmayeh, Ellie (2017). "The Coming Clash: Why Iran Will Divide Europe from the United States", *Policy Brief, European Council on Foreign Relations*, No. 236.
- Gillon, Carmi, (2013/07/13), "The Iran Nuclear Deal Has been a Blessing for Israel", <http://foreignpolicy.com/2017/07/13/the-iran-nuclear-deal-has-been-a-blessing-for-israel-jcpoa/>, Accessed on: 2023/7/1.
- Herbut, Maciej & Kunert-Milcarz, Renata (2022), "The Explanatory Power of Structural Realism in the 21st Century: the Eastern Partnership, Russian Expansionism and the War in Ukraine", *Polish Political Science Yearbook*, Vol. 46, No. 2.

- Iqbal, Rana Pervaiz & Bukhari, Syed Mussawer, (2022), "Iran as a Permanent Member of SCO: Scope and Challenges", *Journal of Development and Social Sciences*, Vol. 3, No. 2.
- Mahmoudian, Arman, (2023), "Russia-Iran Military Cooperation: The Dynamic Is Changing Dramatically Because of Drones in the Ukraine War", *GNSI Publications*, No. 1.
- Mansbach, Richard, Ferguson, Yale, (2021), "The Return of Geopolitics and Declining U.S. Hegemony, In *Populism and Globalization: The Return of Nationalism and the Global Liberal Order*, Edited by Richard W. Mansbach, Yale H. Ferguson, London: Springer.
- Mearsheimer, John, (2022), "The Causes and Consequences of the Ukraine War, Horizons", *Journal of International Relations and Sustainable Development*, No. 21.
- Menon, Rajan & Ruger, William, (2023), "NATO Enlargement and US Grand Strategy: A Net Assessment", In *Evaluating NATO Enlargement*, Edited by James Goldgeier, Joshua R, Itzkowitz Shiffrinson, London: Springer.
- Michailova, Snezhina, (2022), "An Attempt to Understand the War in Ukraine – An Escalation of Commitment Perspective", *British Journal of Management*, Vol. 33, No. 4.
- Paulraj, Nansi, (2016), "The JCPOA and Changing Dimensions of the Russia–Iran Relations", *Contemporary Review of the Middle East*, Vol. 3, No. 1.
- Trenin, Dmitri & Malashenko, Alexey, (2010), *Iran: A View from Moscow*, Washington, D.C: Carnegie Endowment for International Peace.

In Persian

- Dehghani Firouzabadi, Seyed Jalal, (2012). "Neo-realism and Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran", *Foreign Policy Quarterly*, Vol. 26, No. 1. [In Persian]
- Gharibabadi, Kazem, (2008), *The Nuclear Case of the Islamic Republic of Iran According to the Documents*, Tehran: Publishing Department of the Ministry of Foreign Affairs. [In Persian]
- Alhoei, Navid (2022) "The Prospect of Strategic Convergence between Russia and the Islamic Republic of Iran", *Strategic Futures Studies*, Vol. 2, No. 1. [In Persian]
- Amirahmadian, Bahram, (2015), "The Transformation of the Position of Transportation and Transit Routes of the Islamic Republic of Iran for Regional Cooperation", In Igor Ivanov and Mahmoud Shouri, *The Cooperation between Iran and Russia: Dimensions and Perspectives*, Tehran: Publications of the Institute of Iran and Eurasia Studies. (Iras). [In Persian]
- Ayatollah Khamenei's Publication and Works Preservation Office Information Base, (2015), "The Meeting of the President of Russia with the Leader of the Revolution", available at: <http://farsi.khamenei.ir/news-content?id=3805>, Accessed on: 2023/9/11. [In Persian]
- Hadian, Naser, Hormozi, Shani (2010) "Iran's Nuclear Program: Lawful Capability", *Political Science Research*, Vol. 5, No. 3 [In Persian].
- Iran Trade Development Organization, "Trade Statistics of Selected Markets", <https://tpo.ir/>, Accessed on: 2023/9/11. [In Persian]
- Jamshidi, M, (2016), "The Process of Nuclear Agreement and US Perception of Iran's Strategic Rationality", *Political Strategic Studies*, Vol. 4, No. 15). [In Persian]

- Karami, J, (2009), *Relations between the Islamic Republic of Iran and the Russian Federation (the New Era of Cooperation)*, Tehran: Office of Political and International Studies of the Ministry of Foreign Affairs. [In Persian]
- Koolae, E., & Sedaghat, M, (2017), "Ukraine Crisis and the Russian Military Doctrine", *Central Eurasia Studies*, Vol. 10, No. 1, doi: 10.22059/jcep.2017.62908. [In Persian]
- Mohammadkhani, Alireza, (2009), "Explaining the Approach of Neo-realism in International Relations", *Political Studies Quarterly*, No. 3. [In Persian]
- Nezafati, Tahereh & Keshikian Siraki, Garineh, (2023), "The Strategic Alliance of China and Russia against American Unilateralism and Its Impact on Iran's National Security: 2009-2021", *International Relations Studies Quarterly*, Vol. 16, No. 1. [In Persian]
- President of Russia, (2018), "Meeting with President of Iran Hassan Rouhani", <http://en.kremlin.ru/events/president/news/58484>, Accessed on: 2023/7/5.
- Sadeghi Jegheh, S, (2016), "The Iranian Social Capital in Light of the JCPOA", *Strategic Studies Quarterly*, Vol. 19, No.72. [In Persian]
- Sajadi, Marziehsadat & Salehi, Hamid, (2022), "Positions and Foreign Policy Strategy of the Islamic Republic of Iran in the Ukraine Crisis (February 24, 2022)", *Quarterly Journal of Crisis Management and Emergency Situations*, Vol. 14, No. 3. [In Persian]
- Samii Isfahani, A., & Farahmand, S, (2022), "Russia-Ukraine War and the Future of International Order", *Central Asia and the Caucasus Journal*, Vol. 28, No. 118. [In Persian]

- Shahabi, Rouhollah, (2007) "Neo-Realism Theory and the Start of Another Cold War", *Simaye Eghtesadi*, No. 235-236. [In Persian]

استناد به این مقاله: میرفخرائی، سیدحسن، (۱۴۰۳)، «مولفه‌های ساختاری تأثیرگذار بر مدل روابط ایران و روسیه (۲۰۲۳-۲۰۱۵)»، پژوهش‌های راهبردی سیاست، ۱۳(۵۱)، ۱۶۷-۱۹۸.

Doi: 10.22054/QPSS.2024.76824.3340

Quarterly of Political Strategic Studies is licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International License